

тракується як порятунок для героїні від “буденно-звичного часу” (“Мадонна Літта” Леонардо да Вінчі”). Поетеса використовує деталі емоційно-естетичного навантаження, що досягається через уяву суб’єкта (“хмарка гожа і легка”, мить “умиротворення і чистоти”, “М’якого світла золоту печаль, / добра і ласки лагідну співучасть”, “видиво”, “Нездійснене і найсвятіше” [4, с. 48–49]). У поезії передається не зорове враження ліричної героїні, а її чуттєве, імпресивне сприйняття “я”; неточність, абстрактність образів, внаслідок чого підсилюються настроєві константи вірша.

Отже, авторська свідомість у поезії Світлани Йовенко, виражена за допомогою суб’єктних і позасуб’єктних форм, оприявнюється в як ліричний герой і поетичний світ. Рефлексії ліричного “я” подано через образи любові, смерті, свободи, самотності, страху, болю. Серед типів героїв виділяються міфологічні, історичні, безіменні, героїні-жінки. Суб’єктно-об’єктні координати, у межах яких функціонує герой у стосунках зі світом, репрезентуються через культурно-духовний контекст.

Список літератури

- 1 Генералюк, Л. Код образотворчого мистецтва у слові Шевченка: колористика / Л. Генералюк // Слово і Час. – 2013. – № 2. – С. 3–13.
- 2 Йовенко, С. Міст через осінь / С. Йовенко. – К. : Дніпро, 1981. – 247 с.
- 3 Йовенко, С. Безсмертя ластівки : поезії / С. Йовенко. – К. : Дніпро, 1989. – 487 с.
- 4 Йовенко, С. Любов і Смерть : лірика / С. Йовенко. – К. : Ярославів Вал, 2010. – 720 с. Радянський письменник, 1989. – 246 с.
- 5 Тарнашинська, Л. Сюжет Доби : дискурс шістдесятництва в українській літературі ХХ століття / Л. Тарнашинська. – К. : Академперіодика, 2013. – 678 с.
- 6 Фролова, К. Аналіз художнього твору / К. Фролова. – К. : Рад. школа, 1975. – 174 с.

УДК 821.161.3’06-1*А. Сыс

С. Б. ЦЫБАКОВА

(г. Гомель, ГДУ імя Ф. Скарыны)

СЮЖЕТ АБ АБЛУДНЫМ СЫНЕ Ў ТВОРЧАСЦІ А. СЫСА

У артыкуле выяўляюцца ідэйна-мастацкія асаблівасці ўвасаблення архетыпічнага сюжэта аб аблудным сыне ў творчасці А. Сыса. Вершы “Сон”, “Блудны сын” і “На твары шчацінне, як пожня жытнёвая...” паэта разглядаюцца ў якасці твораў, дзе дадзены сюжэт рэалізаваны ў адпаведнасці з аўтарскім атаясамліваннем з універсальным транскультурным тыпам, у выніку чаго робіцца вывад аб перавазе “дыянісійскага пачатку” (Ф. Ніцше) сутнасці А. Сыса-паэта, які абумовіў разыходжанне гісторыі лірычнага героя яго твораў з развязкай сюжэта аб аблудным сыне ў біблейскай прыпавесці.

У паэтычнай спадчыне А. Сыса верш “Блудны сын” з’яўляецца яскравым і выразным мастацкім аўтапартрэтам, у якім праз атаясамліванне з вядомым універсальным вобразам, передана ўнутраная драма і дысгармонія лірычнага героя-пакутніка, уласцівыя яму супрацьлеглыя пачуцці: трывога, разгубленасць, самота і адначасова мары аб новым жыцці і душэўным ачышчэнні.

Усведамленне сябе аблудным сынам, у якога “ў сэрцы, як нож, – жарства, / а ў зрэчках – бацькоў вярста” [1, с. 24], выказана ў вершы “Сон”. Лірычны герой, адзінокі і непрыкаяны, “недзе ў тлумным Мінску” [1, с. 24] падчас бяссоніцы бачыць у сваіх мроях маці і бацьку, родную хату, мілыя яго сэрцу рэчы: драўляныя цацкі, лато, стары лемантар, якія набываюць

у вершы ролю атрыбутаў-сімвалаў маленства, страчанай душэўнай і фізічнай чысціні. Нявіннасць і безабароннасць, уласцівыя дзіцяці, увасоблены ў вобразе сумнага хлопчыка, створанага паэтам у вершы “Хворы хлопчык з цацкай”:

Хворы хлопчык з цацкай лёд на шыбе ліжа,
да шчакі прымерзла сіняя сляза.
Гэткі ціхі хлопчык, гэткі хлопчык рыжы,
быццам я ці брат мой дваццаць год назад.

Чаму хмурны, хлопчык? Чаму сумны, хлопчык?
Рана табе думу асвятляць слязой.
Адвядзі на цацку, калі ласка, вочы –
лёд расце на шыбе, востры, як лязо [1, с. 14].

Вобраз маленства ў якасці аўтарскага ўвасаблення міфалагемы страчанага раю на імпліцытным узроўні прасочваецца ў вершы “Блудны сын”, якое варта лічыць у творчасці А. Сыса адным з праграмных. Аўтар верша перадаў жаданне лірычнага героя стаць маленькім, адчуваць мацярынскую любоў і пяшчоту. Лірычны герой-блудны сын звяртаецца да матулі з просьбай:

Мама,
вышый мяне на падушцы сваёй²²,
памякчэюць грачыныя пер’і,
я прыснюся табе – еду зноўку дамоў,
да зямлі адтуліўшы бязвер’е [1, с. 94].

Першы і другі радкі прыведзенага вышэй фрагмента твора прадстаўляюць сабой цытату з верша Ф. Г. Лоркі “Глупая песня”, які з’яўляецца часткай цыкла “Песни для детей” з кнігі іспанскага паэта “Песни”. Чужое слова, уключае А. Сысам у мастацкую тканіну свайго верша, становіцца арганічным кампанентам яго кантэксту, садзейнічае нараджэнню новага, больш складанага і глыбокага метафарычнага сэнсу. У “Глупой песне” Ф. Г. Лоркі хлопчык-сын, які звяртаецца да маці, чуе наступны адказ:

Сейчас.
Это будет намного теплей [2, с. 138].

Радок з верша “Блудны сын” – “памякчэюць грачыныя пер’і” [1, с. 94], дзе ўлоўліваецца адгалосак слоў хлопчыка з “Глупой песні”, пераасэнсаваны А. Сысам у адпаведнасці са сваімі патаемнымі жаданнямі і пачуццямі. У адносінах да маці лірычны герой выказвае сыноўнюю пяшчоту і любоў, і менавіта дзякуючы гэтым пачуццям, у яго сэрцы ажывае страчаная вера, надзея на духоўнае ачышчэнне. Паэт нібыта жадае змяніць ход часу, вярнуцца ў маленства, таму і мае для яго асаблівую прыцягальнасць верш Ф. Г. Лоркі, дыялог герояў якога, магчыма, нагадвае А. Сысу размовы са сваёй маці, калі ён быў ва ўзросце хлопчыка з “Глупой песні”.

Вышыты на падушцы партрэт, аб якім марыць лірычны герой, набывае для яго магічную ролю, паколькі пры дапамозе двайніка, створанага рукамі матулі, сын верыць у наладжванне незалежнай ад абставін, непарушнай пазачасовай душэўнай сувязі з маці праз сон. Мікравобразы падушкі і сна ўносяць у кантэкст верша новыя сэнсы, што дазваляе больш

²² З верша Федэрыка Гарсія Лоркі [1, с. 94].

глыбока пранікнуць у псіхалагічны стан лірычнага героя, убачыць яго душэўную стомленасць, імкненне да спакою, амаль дзіцячую ранімасць і безабароннасць. Сон у мастацкай рэчаіснасці твора – гэта тая страчаная каштоўнасць бязвіннай пары маленства, якую герой спадзяецца знайсці ў вясковай цішы, за сценамі роднай хаты. Тут лёгка заснуць пад песню, якую спявае маці, вышываючы ручнік:

Маці крыжыкам вышывае,
павуцінку павук пляце,
маці песню мышам спявае
пра дарослых сваіх дзяцей [1, с. 93].

Праз шэраг памятных бытавых прыкмет, якія ў паэтычнай карціне, адлюстраванай у творы, пераўтвараюцца ў выразныя вобразы-сімвалы, А. Сыс перадае жыватворную атмасферу роднай хаты, якая ўвабрала ў сябе пазітыўную энергетыку жанчыны-маці, добрай гаспадыні, яе душэўны свет, дабрыню, пяшчоту. Нездарма зварот да маці ў вершы ўключае ў сябе словы “ты свяці, ты свяці”, якія маюць сімвалічны сэнс і малітоўнае гучанне:

Ты спявай, ты спявай,
ты свяці, ты свяці,
расцялі ручнікі, як сцяжыны,
можа, здарыцца так, я заблудну ў жыцці,
тагды выйду па іх да Айчыны [1, с. 94].

А. Сыс адлюстроўвае імкненне маці засцерагчы сына ад небяспекі, зрабіць усё магчымае, каб падараваць яму здаровы сон і ўнутраную раўнавагу. У памяці паэта маці застаецца вечнай працаўніцай, якая ў клопатах аб іншых сама нібыта і не спіць зусім:

а маці маю я ніколі не бачыў, каб спала, –
па пёрку, па два
ўсё збірае мне пух на падушку [1, с. 18].

Вобраз маці суадносіцца ў творчасці А. Сыса з архетыпам мудрай старой. У звароце да каханага сына, які згубіў ключы ад асабістага зямнога шчасця, маці выказвае не толькі душэўны боль, трывогу і нядобрыя прадчуванні, але і мудрасць, той вялікі маральны закон, ад якога немагчыма пазбавіцца ніводнаму чалавеку:

На твары шчацінне, як пожня жытнёвая,
вочы – праталіны мутнай вады...
– Мілы сыноч мой, пачні жыццё новае,
грэх блазнаваць у Хрыстовы гады [1, с. 268].

Нягледзячы на сцвярджэнне асабістай пазіцыі, упэўненасці ў сваёй містычнай абранасці паэт іншай, добрай і чыстай часцінкай душы не абвяргае горкую мацярынскую праўду:

Хто ж вінаваты, што аж з нараджэння
з мёдам смакчу я з цябе малако?
Ведаю, сохне паціху карэнне,
хоць і жывеш над Вялікай Ракой [1, с. 268].

У вершы “Блудны сын”, ідэйна-мастацкі сэнс якога раскрываецца ў большай ступені глыбей у сувязі з яго аналізам у кантэксте твораў А. Сыса, дзе ўвасоблена архетыпіка мудрай старой, вобраз маці нябачнымі ніцямі злучаны з вобразам Айчыны, набываючы суцэльную з

ім сэнсавую глыбіню. На гэтую рысу мастацкага светабачання, адлюстраваную ў вершы, звярнуў увагу І. Ф. Штэйнер, які ў эсэ-творчым партрэце “«Свае руны мне не вышыць...»: спадчына Анатоля Сыса” адзначыў: “Агульначалавечая, надіндывідуальная, надхарактэрная, надчасавая, наднацыянальная аснова прыпавесці, парабалы набывае рэальнае, глыбока інтымнае беларускае гучанне. Менавіта таму так проста і натуральна (хаця падобныя спробы рабіліся на працягу ўсёй гісторыі беларускай паэзіі), прыгожа і ўзнёсла паядналіся самаробным ручніком вобразы самых дарагіх істот для паэта – Маці і Айчыны” [3, с. 18–19].

У вершах А. Сыса “Неапаленая купіна”, “Радзіма пачынаецца з жанчыны...”, “Дарога полем – да маці...” знайшло ідэйна-мастацкае адлюстраванне характэрнае для народнай культуры сакралізаванае збліжэнне жанчыны-маці і Радзімы. Як лічыць Л. М. Галубовіч, у цыкле вершаў “Песні пра сына”, “паэт вызначыў сэнс свайго сыноўства ў Маці-Айчыне, сваю ўласную мастацкую спадчынасць, як працяг гэтага сыноўства” [4, с. 18]. У вобразях Маці і Айчыны, якія дамінуюць у паэзіі А. Сыса, сканцэнтраваны яе ідэйна-мастацкі змест, увасоблена метафізічная сутнасць нацыянальнага лёсу пошукаў страчанага раю, спрадвечных духоўных каранёў і незалежных вытокаў, адной з ілюстрацый якой паўстае “мифологический сюжет-архетип о блудном сыне” [5, с. 3]. Вылучаючы блуднага сына А. Сыса ў якасці пэўнай паэтычнай формулы, І. В. Жук бачыць у ёй адну з “аўтарскіх сігнатур паводле матыву шляху” [6, с. 156] у беларускай літаратуры. “Калі прыгледзецца да мастацкай практыкі беларускай літаратуры, то апазнавальныя прыкметы рэалізацыі матыву шляху, выражаныя аўтарскім словам, метафарай ці паэтычнай формулай, могуць быць уяўлены прыкладана так: Колас, як мы і казалі, – «шырокі прастор»; Купала – «паязджане»; В. Ластоўскі – «лабірынт»; К. Чорны – «пошукі будучыні»; М. Танк – «дарога, закалыханая жытам»; А. Куляшоў – «паўмільярдны кіламетр»; А. Разанаў – «шлях – 360»; А. Сыс – блудны сын...”, – адзначае І. В. Жук [6, с. 156]. Верш “Блудны сын” – асноўная частка кантэксту творчасці А. Сыса, дзе дадзены сюжэт палучыў разгорнутае мастацкае ўвасабленне. У творах А. Сыса “Сон” і “На твары шчацінне, як пожня жытнёвая...” адлюстраваны розныя этапы гісторыі лірычнага героя-блуднага сына. Пачуцці, выказаныя ў вершы “Сон”, – самота, туга па роднаму кутку. Вялікі горад, дзе жыве лірычны герой, паўстае як чужына, варожая прастора, адкуль ён праз начныя мроі пераносіцца ў прыгожы сусвет “Птушынай айчыны” [1, с. 31]. Адна з характарыстык лірычнага героя ў спавядальным творы “Радзіма” – “валацуга”, “які страціў радзіму” [1, с. 99]. Увасабленне біблейска-прытчавай міфалагемы вяртання ў вершы “Блудны сын” становіцца галоўным сюжэтаўтваральным кампанентам і кампазіцыйнай асновай твора. Паэт перадае эмацыянальны стан лірычнага героя, яго сумненне і трывогу:

Блудны сын, блудны сын –
разам з сэрцам маім
лямантуюць на рэйках колы.
Блудны сын, блудны сын, блудны сын –
словы, быццам куслівыя пчолы.

Мама, мама, што мне парабіці з сабой,
калі позна дадому прыеду,
калі ў хату зайду – анямелы сабор –
без вяснянак, без ляскання бердаў? [1, с. 94].

Верш “На твары шчацінне, як пожня жытнёвая...” выступае ў кантэксце творчасці А. Сыса ў якасці развязкі гісторыі блуднага сына. Праз некалькі ёмістых і выразных метафарычных штрыхоў паэт адлюстроўвае супярэчлівасць і ўнутраную спустошанасць лірычнага героя. У адрозненне ад развязкі біблейскай прыпавесці, дзе перадавана пакаянна

грэшніка, лірычны герой А. Сыса працягвае “блзнаваць у Хрыстовы гады” [1, с. 268]. Яго адказ маці – гэта зусім не пакаянная споведзь, а сцвярджэнне, нават рамантычна-экзальтаваная дэкларацыя сваёй паэтычнай абранасці, вялікага творчага дару і нічым не абмежаванай свабоды яго растраты:

– Мама, я рады б –
як пчолы на ліпень,
музы лятуць на хмяльнаго мяне.
Жыць без паэзіі? Гэта ж пагібель!
Жыць без віна? Гэта ж смерць удвайне.
<.....>
Ну і няхай музам колкая пожня,
горкія вусны мае, дык няхай.
Мама, такога народзіць не кожная,
мама,
не перажывай! [1, с. 268].

У вершы знайшла ўвасабленне “мифологема Аполлона и Диониса, дихотомия аполлинического и дионисийского начал, разработанная Ф. Ницше («Рождение трагедии из духа музыки» ”) [7, с. 258]. Е. Б. Скороспелова адзначае: “Аполлон в этой мифологеме олицетворяет <...> равновесие и меру, порядок, цельность, а Дионис – экстаз, безумную страсть, бродильное начало, идею жертвы: «страдающий Бог» выступает в роли провозвестника Христа” [7, с. 258]. Блазнаванне лірычнага героя-блуднага сына – адлюстраванне паэтам яго душэўнай глыбіннай сувязі з “чарами Диониса” [8, с. 452], перавагі ў сваёй творчасці ірацыянальнага, дыянісійскага пачатку. “Па балючасці Сысава паэзія ў сучаснай айчынай літаратуры не мае сабе роўных. Кроў, Крыж, Сляза, Атрута, Агонь (Агмень), Вярпы – выпавядальная, болевая лексіка Сыса. Вобразы ягоныя (асабліва ў вершах апошніх гадоў <...>) жахаюць...”, – слухна заўважыў М. Скобла [9, с. 6]. Нават у словах суцяшэння, сказаных маці, адначасова са шчырай сыноўняй пяшчотай адчуваецца рамантычнае свавольства, гонар, якія не сумяшчаюцца з хрысціянскімі пачуццямі пакоры і раскаяння. У вершы “На твары шчацінне, як пожня жытнёвая...” адбываецца нечаканая метамарфоза лірычнага героя. Блудны сын, які, здаецца, павінен пакаяцца, раптоўна пераўтвараецца ў “**выклятага нацыянальнага паэта**” [4, с. 11]. У адным з інтэрв’ю А. Сыс наступным чынам ахарактарызаваў сябе: “Я веру ў Бога. Але ў царкву хаджу рэдка, гады ў рады. Калі вельмі-вельмі цяжка на душы. Дык калі прыцісне – я бягу ў царкву. Было такое, што прыбягаю й на калені станаўлюся... Але лягчэй мне ўсё адно не робіцца. Мабыць, я крэпка зграшыў у гэтым жыцці...” [10, с. 420].

Архетыпічны сюжэт аб блудным сыне набыў, такім чынам, у паэзіі А. Сыса неадназначнае, супярэчлівае, у пэўнай ступені антыхрысціянскае гучанне, у яго пераўтварэнні выяўляецца сувязь з “чарами Диониса” [8, с. 452], з ірацыянальнымі матывамі пакуты і ахвяры. Найбольш поўна і разгорнута гэты сюжэт рэалізаваны ў вершах “Сон”, “Блудны сын”, “На твары шчацінне, як пожня жытнёвая...”, якія складаюць адзін з ідэяна-тэматычных накірункаў у творчасці паэта. У вершы “Блудны сын” пад уздзеяннем чыстых пачуццяў і светлых успамінаў А. Сыс адлюстравваў часовае пераадольванне дыянісійскага экстазу лірычнага героя, перадаў яго імкненне да ачышчэння, спакою, гармоніі, разумнага прыняцця зямной і праведнай матчынай мудрасці. Аднак пры ўсёй відавочнасці тыпалагічнай сувязі гісторыі лірычнага героя А. Сыса з сюжэтам аб блудным сыне, матыў пакаяння, які надае біблейскай прыпавесці характар духоўна-аксіялагічнага арыенціра для хрысціяніна, не з’яўляецца ў аўтарскай свядомасці галоўным, прысутнічаючы ў вышэй азначаным кантэксте ў якасці перыферычнага кампанента яго ідэяна-мастацкага зместу.

Спіс літаратуры

- 1 Сыс, А. Лён : выбраныя творы / Анатоль Сыс. – Мн. : Кнігазбор, 2006. – 436 с.
- 2 Гарсія Лорка, Ф. Избранные произведения : в 2 т. / Ф. Гарсія Лорка / редкол. А. Минин, Л. Осповат, Г. Степанов и др.; Сост. и примеч. Л. Осповата; предисл. Н. Малиновской. – М. : Худож. лит., 1986. – Т. 1. – 479 с.
- 3 Штэйнер, І. Ф. “Свае руны мне не вышыць...” : спадчына Анатоля Сыса / Іван Штэйнер. – Мн. : Кнігазбор, 2008. – 40 с.
- 4 Галубовіч, Л. М. “Як шаравая маланка” (Нарыс жыцця і творчасці паэта Анатоля Сыса / Л. М. Галубовіч // Галубовіч, Л. М. Сыс і кулуары : літаратурна-крытычныя эсэ / Л. М. Галубовіч. – Мн. : Літаратура і Мастацтва, 2010. – С. 3–24.
- 5 Радь, Э. А. История “блудного сына” в русской литературе: модификации архетипического сюжета в движении эпох : монография / Э. А. Радь. – М. : ФЛИНТА : Наука, 2014. – 276 с.
- 6 Жук, І. В. Матыў шляху ў беларускай літаратуры / І. В. Жук // Матыўная прастора беларускай літаратуры пачатку ХХ стагоддзя : манаграфія / пад агул. рэд. І. В. Жука. – Гродна : ГрДУ, 2009. – С. 151–212.
- 7 Скороспелова, Е. Б. Авангард в контексте художественных исканий эпохи: идеи художественной деформации действительности / Е. Б. Скороспелова // Скороспелова, Е. Б. Русская проза XX века: от А. Белого (“Петербург”) до Б. Пастернака (“Доктор Живаго”) [Электронны рэсурс] / Е. Б. Скороспелова. – М., 2003. – С. 128–284. – Рэжым доступу: philol.msu.ru>xxcentury/docs/skorospelova2003. Дата доступу: 03.10.2016.
- 8 Ницше, Ф. Рождение трагедии из духа музыки / Ф. Ницше // Так говорил Заратустра. К генеалогии морали. Рождение трагедии. Воля к власти. Посмертные афоризмы: пер. с нем. / Ф. Ницше. – Мн. : Харвест, 2003. – С. 447–572.
- 9 Скобла, М. Сэрцаграмы Сыса / Міхась Скобла // Сыс, А. Лён : выбраныя творы / Анатоль Сыс. – Мн. : Кнігазбор, 2006. – С. 3–10.
- 10 “Я яшчэ не попел і не прысак...” // Сыс, А. Лён : выбраныя творы / Анатоль Сыс. – Мінск : Кнігазбор, 2006. – С. 415–421.

УДК 821.161.3.0; 316.7

І. Л. ШАЎЛЯКОВА-БАРЗЕНКА
(г. Мінск, Нацыянальны інстытут адукацыі)

БЕЛАРУСКАЯ ЛІТАРАТУРА ПАЧАТКУ ХХІ СТ. І НОВАЯ ІНФАРМАЦЫЙНАЯ РЭАЛЬНАСЦЬ: АСНОЎНЫЯ РЫЗЫКІ, МАГЧЫМАСЦІ ІХ ПЕРААДОЛЕННЯ

Беларуская літаратура ў новай інфармацыйнай рэальнасці сутыкаецца з рознаўзроўневымі рызыкамі. Побач з аналізам пагроз пазалітаратурнага кшталту ўвагі вымагаюць змены на розных ўзроўнях нацыянальнай літаратуры як мастацкай сістэмы (аксіялагічны, змястоўна-сэнсавы, жанрава-стылявы, ацэначна-рэфлексійны). Рызыкі экзагеннага і эндагеннага тыпаў прапануецца разглядаць як комплексны феномен, які адначасова ўтрымлівае і магчымасці для пераадолення згаданых пагроз.

Праблематыка глабальных грамадска-эканамічных трансфармацый пачала абмяркоўвацца з канца 1950-х гг. Да сярэдзіны 2010-х гг. акрэсліўся інварыянтны набор ключавых характарыстык грамадства, якое рознымі даследчыкамі атрыбуецца як “постэканамічнае”, “постіндустрыяльнае”, “інфармацыйнае”, “інфармацыянальнае”.

У сувязі з асэнсаваннем спецыфікі і перспектывы развіцця найноўшага мастацтва найбольш істотнымі сярод гэтых характарыстык бачацца:

– ператварэнне інфармацыі і ведаў у асноўныя вытворчыя сілы і рэсурсы з адначасовым “станаўленнем творчасці як найбольш распаўсюджанай формы вытворчай дзейнасці” [1];